

УДК 378.016:5:009

Пастирська І. Я.

ДОСВІД ВНУТРІШНЬОЦИКЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

А Автор показує, що єднання гуманітарних знань в одній системі є важливим у формуванні стратегії оновлення змісту освіти, оскільки стає механізмом процесу гуманізації як нової парадигми сучасної освіти та науки.

Ключові слова: гуманітарні дисципліни, інтеграція змісту, процес гуманізації, інтеграція гуманітарних знань, засоби інтегрування предметів.

Актуальність проблеми. У педагогіці 80–90-х років ХХ ст. функція інтеграції в освіті змінюється, стає механізмом процесу гуманізації як нової парадигми сучасної освіти та науки. Тому принцип інтеграції є необхідним і важливим у формуванні стратегії оновлення змісту освіти, організації навчально-виховного процесу на засадах особистісно-зорієнтованого навчання й виховання. Тому є не лише доцільно, але й необхідно розглядати гуманітарні знання у єдиній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз широкого кола різних джерел засвідчив, що останнім часом у педагогічній науці приділяється значна увага інтегративним процесам структурування інтегрованих знань і цілісності змісту гуманітарної освіти. Цим питанням присвячені праці Б. Будного, В. Ільченко, А. Степанюк; проблеми розроблення інтегрованих курсів досліджували К. Гуз, В. Сидоренко, Я. Собко; інтеграцію загальнотехнічних і гуманітарних знань розглядала Л. Сліпчишин.

Мета статті – показати, що саме інтеграція є дієвим засобом гуманітаризації знань, оскільки передбачає формування цілісної системи гуманітарних знань і забезпечує єдиний підхід до розуміння ролі і можливостей гуманітарних знань у навчальному, розвивальному та виховному аспектах.

Вклад основного матеріалу. Початковим етапом формування системи гуманітарних знань є формування менших за обсягом і кількістю елементів систем, які базуються на декількох курсах гуманітарних дисциплін. Другий важливий висновок вказує на те, що зв'язки між гуманітарними дисциплінами є епізодичними, кожна з дисциплін вивчається ізольовано (за рідкими винятками). Це зумовлює фрагментарні знання студентів із гуманітарних дисциплін навіть за умови високого професіоналізму викладачів окремих дисциплін. Міжпредметні зв'язки неспроможні виконати системотвірну функцію у формуванні системи гуманітарних знань, тому далі ми проаналізували стан вищого рівня зв'язку між знаннями – їх інтеграцію [3].

Досліджуючи проблему оновлення змісту освіти і предметних методик, багато вчених звертаються до визнаної системи укрупнення дидактичних одиниць. Ці ідеї будуть ще необхідніші у зв'язку з посиленням процесів інтеграції освіти, включенням у навчальні плани «споріднених» навчальних предметів, пов'язаних між собою, зі спробою створити надпредметні навчальні курси [7].

Загалом, проблема інтеграції змісту у межах циклу гуманітарних дисциплін досліджувалася доволі широко, однак доволі однобічно. Більшість праць стосуються правової, економічної чи мистецької підготовки. Не завжди автори вказують підставу інтеграції. Спостерігаються випадки, коли інтеграцією називають міжпредметні зв'язки. Наведемо декілька прикладів, коли проблема інтеграції змісту гуманітарних дисциплін досліджується з дотриманням наукових вимог.

За О. Вознюк, інтеграція гуманітарних знань «як основний інструментарій їхнього формування у цілісну систему дає можливість реально сформувати функціонально повний мінімум гуманітарних знань на противагу простому збільшенню обсягу гуманітарних знань, яке переважніше навчальний процес і не спроможне позитивно впливати на розвиток загальної та професійної культури фахівця» [3]. Інтеграція гуманітарних знань орієнтує на пошук не лише зовнішніх засобів гуманітаризації та розширення у навчальних планах циклу гуманітарних дисциплін, а й на пошук якісно нових інтегративних підходів до структурування та мотивації знань із гуманітарних дисциплін. Разом із тим, гуманітарні дисципліни доцільно розглядати не тільки як складову професійної підготовки спеціалізованих знань, а як атрибутивний компонент відтворення цілісної соціально-культурної особистості. Інтегративний підхід передбачає координацію цілей навчання гуманітарних дисциплін, формування професійної та загальної культури студентів, формування мінімальної функціонально повної бази гуманітарних знань для цього тощо.

Загальною тенденцією сучасної освіти є прямиий зв'язок між престижністю ВНЗ і кількістю годин на вивчення мов, історії, культури, незалежно від спеціальності. Поліцентрична інтегративна модель навчального плану за умов ідейного і культурного плюралізму, безперечно, є спробою стабілізувати світоглядну культуру майбутнього спеціаліста, відкриває перспективи для розвитку його особистості та відтворення продуктивної моделі його професійної діяльності. Цікавим для вітчизняної педагогічної освіти є також зарубіжний досвід актуалізації аксіологічного потенціалу культурологічного знання. Знання, що базуються на цінностях та індивідуальному життєвому досвіді майбутніх учителів, сприймаються ними як значущі, формують усталену систему цінностей, що реалізується у практичній діяльності. Інструментальне розуміння культурологічної освіти як засобу формування творчої особистості майбутнього спеціаліста поширене у зарубіжній педагогічній теорії та практиці, оскільки воно пов'язане із соціальним замовленням на спеціалістів, здатних до активної творчості у нестандартних професійних ситуаціях у сучасному динамічному світі [6].

О. Столяренко обґрунтовує потребу інтеграції всіх людинознавчих дисциплін для якісного засвоєння знань, важливих для формування гуманістичного світогляду. На його думку, це сприятиме розвитку гуманістичного виховання взагалі, за умов глобалізації сучасного світу [5].

Зараз гостро стоїть питання про необхідність включення в зміст шкільної освіти різноманітних знань про суспільство: філософських, соціологічних, економічних, політологічних, правничих, культурологічних, демографічних, етнографічних тощо. Включити всі ці знання до змісту шкільної освіти у вигляді окремих навчальних предметів, як уже зазначалося, неможливо. Обмежитися лише введенням окремих із цих курсів, наприклад «Основ правознавства», або вкрапленням елементів цих знань у шкільні курси історії та географії, як це робиться зараз, теж недостатньо, оскільки у цьому випадку наукова галузь суспільствознавства відображається у змісті шкільної освіти лише фрагментарно. Тому і тут найоптимальнішим виходом з цієї ситуації уявляється інтеграція змісту суспільствознавчої шкільної освіти.

Найґрунтовнішою роботою щодо інтеграції гуманітарних дисциплін є дисертація М. Арцишевської [1], де обґрунтована необхідність використання поняття суспільно-наукової картини світу як вищої форми інтеграції соціально-гуманітарних знань і науково-теоретичної основи інтеграції суспільствознавчого змісту шкільної освіти, розкривається зміст цього поняття, визначене його співвідношення зі змістом понять «наукова картина світу», «природничо-наукова картина світу» й «універсальна картина світу». Виходячи з того, що суспільно-наукова картина світу є вищою формою інтеграції знань про суспільство, зроблено висновок, що саме вона повинна бути науково-теоретичною основою моделювання суспільствознавчого змісту шкільної освіти.

Автор визначає різні форми представлення знань про суспільство: 1) в окремих навчальних предме-

тах, які створюються на основі якоїсь однієї науки про суспільство; 2) у навчальних курсах, в основі яких лежить якась одна наука, але їх зміст доповнюється елементами знань, запозичених з інших наук про суспільство; 3) у світоглядних курсах, які як одну з необхідних своїх частин включають в себе також знання про суспільство. Найповніше знання про суспільство представлені зараз в існуючих шкільних курсах історії, географії, правознавства та українознавства, які різною мірою включають в себе також окремі елементи економічних, соціально-політичних, культурологічних, демографічних, етнографічних і деяких інших наук. Однак ці знання мають лише епізодичний і допоміжний характер, тому вони навіть у своїй сукупності не здатні відтворити цілісність суспільства на теоретично-понятійному рівні мислення, а можуть служити лише своєрідним емпіричним базисом для вироблення в свідомості учнів суспільно-наукової картини світу [1].

Єдиним на сьогодні обов'язковим суспільствознавчим шкільним курсом є курс з основ правознавства, певними модифікаціями якого виступають також шкільні курси з прав людини та громадянства. Повністю визнаючи необхідність правової освіти і правового виховання школярів, разом з тим необхідно зазначити, що правові знання, навіть коли вони доповнюються політологічними знаннями, теж є недостатніми для цілісного, багатогранного розуміння суспільства, яке вимагає включення до змісту освіти також соціологічних, культурологічних, економічних та інших знань про суспільство. Проте включення всіх цих знань до змісту шкільної освіти у вигляді окремих навчальних предметів через різні причини і насамперед через обмеженість навчального часу – неможливе. Головним принципом у процесі глобальної освіти визнається принцип цілісності, згідно з яким головний предмет вивчення – суспільство – повинен зберігати свій цілісний характер, щоб гарантувати розуміння взаємозалежності сьогоденного світу. Така цілісність забезпечується шляхом інтеграції змісту освіти на основі концептуальних тем і ключових понять, таких, як взаємозалежність, зміна, культура, національний та інтернаціональний розвиток, екологічні проблеми, права людини тощо.

На цьому етапі розглядаються форми інтеграції суспільствознавчого змісту в інтегрованих шкільних курсах «Суспільствознавство», «Людина і суспільство», «Людина і світ», «Світ сучасної людини» [1]. Аналіз змісту існуючої суспільствознавчої шкільної освіти з точки зору його відповідності змісту і структурі сучасних знань про суспільство дає можливість встановити, що, по-перше, далеко не всі важливі науки про суспільство представлені у змісті освіти, а по-друге, при визначенні змісту освіти не враховуються різні структурні рівні, на яких існує сучасне суспільствознавство. Обсяг часу, який виділяється зараз на вивчення в школі суспільствознавчих дисциплін, є недостатнім для реалізації попередніх чинників, тому він повинен бути збільшений. Але оскільки, якщо враховувати потреби й інших освітніх галузей, таке збільшення не може бути дуже значним, то найперспективнішим розв'язанням означеної проблеми може бути

лише включення в зміст базової шкільної освіти інтегрованих суспільствознавчих курсів, які б у міру необхідності доповнювалися факультативними курсами з окремих суспільних наук.

Наприклад, навчальний курс «Людські стосунки» націлений, насамперед, на зміну суб'єктивних ставлень особистої, що обумовлює специфічні форми опрацювання навчального матеріалу як в аудиторії, так і поза нею. На відміну від традиційних для нас лекцій і практичних занять, робота в аудиторії проводиться у вигляді групової дискусії, в процесі якої кожному слухачу надається можливість висловити своє ставлення до тієї чи іншої проблеми. Як правило, перед аналізом навчальних ситуацій викладач повторює зі студентами основні теоретичні положення. Цікавою інноваційною формою роботи в аудиторії виступає одночасне сприймання слухачами письмового тексту навчального матеріалу та його аудіозапису. Дослідивши методику викладання дисципліни «Людські стосунки» під час стажування у США, автор разом з М.П. Малигіною адаптували її в освітніх закладах України [2].

Значна кількість праць присвячена професійній підготовці економістів, серед яких заслуговує уваги докторська дисертація Є. Іванченко [4] щодо системи інтегрованої підготовки економістів, метою і результатом якої є формування мультиплікативної компетентності майбутнього економіста, визначені її компоненти, критерії ефективності її функціонування та їхні показники; систематизовані інтегративні процеси у професійній підготовці майбутніх фахівців, які виокремлені у види інтеграції: інтеграція наукових знань; інтеграція досвіду різних наукових шкіл у процес навчання фахівців; інтеграція інформаційних технологій в освіту майбутніх фахівців; соціокультурна інтеграція; інтеграція «безкоштовної» освіти для всіх та платних послуг за вибором студентів або батьків; територіальна інтеграція; міжпредметна інтеграція; інтеграція теоретичного та виробничого навчання; інтеграція інноваційних технологій в освіту майбутніх фахівців; інтеграція суб'єктів навчально-виховного процесу; інтеграція знань, практичних умінь, навичок, якостей, досвіду професійної та соціальної діяльності;

Останнім часом увагу дослідників привертає проблема інтеграції мистецьких знань, зокрема, в системі професійної художньо-естетичної підготовки майбутніх учителів музики і світової художньої культури. В той же час як інтегративний підхід до вивчення мистецтва, на думку науковців, дає можливість розглядати зміст художньої освіти як складну цілісну

систему. Педагогічну інтеграцію в галузі мистецтва практично можна уявити як послідовність етапів опанування специфіки художньої мови та набуття досвіду її сприйняття. В педагогічному аспекті просторові компоненти музичного образу в комплексі з іншими художніми мовними компонентами можуть стати засобом реалізації принципу широкої інтеграції у діалозі з іншими видами мистецтв: «горизонтально» (використання власного чуттєвого досвіду при вивченні різноманітних мистецьких творів); «вертикально» (відчуття «зв'язку часів», наскрізний погляд на історичний аспект діалогу мистецтв і культур).

Зазначимо, що на сьогодні існують певні напрацювання щодо інтеграції знань із гуманітарних дисциплін, зокрема інтеграція знань у контексті художнього сприймання, розроблення засобів інтегрування предметів естетичного циклу, обґрунтування інтегрованих курсів гуманітарних дисциплін. Поглиблюються процеси інтеграції суспільних дисциплін, досліджуються питання культурології і проблеми інтегрованого навчання. Найвні спроби побудувати інтегративні спецкурси у циклі культурологічних предметів]. Розглядається інтеграція знань у контексті модульного підходу, досліджуються міждисциплінарні спецкурси як метод взаєможбагачення професійних інтересів тощо.

Висновок. Таким чином, характерною тенденцією реформування сучасної освіти в Україні є її спрямованість на підвищення якості освіти, орієнтацію всебічного розвитку особистості та підвищення рівня її освіченості. Інтегративний підхід до викладання гуманітарних дисциплін нині переходить від узгодження змісту освіти до глибокої взаємодії, обґрунтованої інтеграції знань, умінь та елементів мислення майбутнього фахівця.

Список використаних джерел

1. Арцишевська, М. Р. Теоретико-методичні засади інтеграції знань про суспільство у змісті шкільної освіти: дис... канд. пед. наук : 13.00.09 / Маргарита Романівна Арцишевська. – Луцьк, 2000. – 188 с.
2. Винославська, О. В. «Людські стосунки»: нова дисципліна. Нові методи викладання / О. В. Винославська // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – №3. – С. 56–61.
3. Вознюк, О. М. Формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Миколаївна Вознюк. – Вінниця, 2004. – 270 с.
4. Іванченко, Є. А. Теоретико-методичні засади системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів: дис. ... на здоб. наук. ступ. докт. пед. наук 13.00.04 / Євгенія Анатоліївна Іванченко. – Одеса, 2011. – 395 с.
5. Столяренко, О. Інтеграція людинознавчих знань у гуманістичному вихованні школярів / О. Столяренко // Рідна шк. – 2006. – № 4. – С. 14–18.
6. Шевнюк, О. Л. Культурологічна підготовка вчителя: теорія і практика / О. Л. Шевнюк. – Київ, 2003. – С. 252.
7. Саранцев, Г. И. Укрупнение дидактических единиц: состояние и проблемы / Г. И. Саранцев, Е. Ю. Миганова // Педагогика. – 2002. – № 3. – С. 30–35.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 09.03.2015

Пастырская И. Я. Опыт внутрицикловой интеграции гуманитарных дисциплин.

А Автор показываает, что единение гуманитарных знаний в одной системе важно в формировании стратегии обновления содержания образования, поскольку становится механизмом процесса гуманизации как новой парадигмы современного образования и науки.

Ключевые слова: гуманитарные дисциплины, интеграция содержания, процесс гуманизации, интеграция гуманитарных знаний, средства интегрирования предметов.

Pastyrska I.Ya. The Experience of intercycle integration of humanities.

В In the article, the author shows that the unity of humanitarian knowledge into one system is important in forming the strategies of educational content's renewal as it becomes the mechanism of the humanization process as a new paradigm of modern education and science.

Key words: humanities, content's integration, humanization process, integration of humanities, means of subjects' integration.